

Elfelhősödő fejjel

izzenhatodik éve, hogy irodalmunk időről-időre az eszméletvesztés állapotába zuhan. Lélegzik, szuszog, borzongások futnak át rajta, de jellegzetes arcvonásait csak akkor ismerhetjük föl, amikor már teljes a világosság.

Sokan tolonganak ilyenkor körülötte; rozsmaringot, zsályát szagoltatnak vele, s várják, hogy magához térjen. Vannak, akik föliratos táblákkal s papírszalagokkal borítják be körülötte a falakat. Ebben a pillanatban épp egy Dosztojevskijre hasonlító aszkéta arcú férfi akaszt föl táblát a bejárattal szemközti falra. A táblán ez olvasható: *Egy földi embernek nincs joga ahhoz, hogy elforduljon, és figyelmen kívül hagyja azt, ami a Földön történik.*

Kinek is szól ez leginkább?

Azoknak, akik megkísérlik életben tartani az életet.

* * *

Az elmúlt száz év alatt maga a bűn is eltömegesedett. Egy jó tollú, új Ortega írhatna erről megrázó könyvet. A bűn, mint tömegcikk. A bűn, mint izgatószer. A bűn, mint *gondúzó borocska*. A bűn, mint szórakoztató csecsebecse.

Ha elkészülne egy ilyen könyv, nem kellene hozzá hosszú, magyarázkodó bevezető. Elég lenne Albert Camus egyik könyvéből: *A lázadó emberből* kiszakítani egy mondatot: Azon a napon, amikor a bűn az ártatlanság képében tetszeleg, érdekes áttétel folytán, az ártatlanságot szólítják föl önigazolásra.

* * *

Korunkban túl sok sikeres embert láthatunk naponta. Csak úgy hemzsegnék a televíziók képernyőjén, a szónoki emelvényeken, a hirdető oszlopok plakátjain, a képviselőházban. Láthatjuk őket élőben is, „egyszerű járókelőként” az utcán. Mindenki visszafordul utánuk. Napunk egy-egy ilyen találkozástól emlékezetes marad. Szegény, szegény Messiásunk, szegény, szegény Megváltónk, Jézusunk! Elfelhősödő fejjel gondolok rá, hogy ő csak a halálával vált igazán „sikeressé” s nem az életével.

* * *

Autóversenyt, választást, lottó főnyereményt meg lehet nyerni. De mit nyerhet meg például maga az irodalom? Eddig még nem nyert igazán semmit. Éppen ezért a földataiból se veszített el semmit.

* * *

Az idők bibliás múltjában Káin megölte Ábelt. Ma elegendő, ha megrágalmazza, befeketíti és *lejárhatja*. Kezet sem kell mosnia utána.

* * *

Az anyanyelv ma épp oly veszélybe kerülhet, mint régen a haza. De hova tűnt mára a véres kard és a veszélyt jelentő lovas?

* * *

Az elmeagyógyászok és a lelki bajainkkal foglalkozó orvosok egyaránt azt bizonyítják, hogy az embernek nincs szüksége annyi valóságra, amennyi naponta a szeme elé kerül vagy a fejére zuhog.

Nem is beszélve a valótlanságokról!

* * *

Szeretném fölhívni a gyötrődő politikusok figyelmét arra, hogy a világhódításra törő globalizáció előbb a szellemi embereket üti le a lábukról, utána gyorsan a politikusokat. Ez az utóbbi sokkal később következik be és sokkal láthatatlanabban is, mert a kétféle hatalom között eléggé könnyű még a közlekedés, az átjárás, de amikor eljön az a pillanat, hogy már egyik se tudja, hova tartozik és ezzel a valóság is eltűnik a szemük elől, már csak a tragikomédiák bohócsapkája köröz bolygóként a Föld körül.

* * *

1956-ban, 1968-ban és 1981-ben a közép-európai értelmiség igazi európai értelmiségként viselkedett. Bátran és felelősen, minden korábbi megaláztatását félretéve. Egyik francia filmkritikussal beszélgettünk erről komolyan a nyolcvanas években, de hogy ők, francia fiatalok se kerüljenek föl a szegységtáblára, eldicsekedett azzal, hogy a '68-as diáktüntetések idején ők is forradalmárként viselkedtek. Fölforgatták Párizst, autókat gyújtottak föl és hatalmas lombkoronájú fákat döntöttek ki a Champs Élysées-n. Eleven fákat? – kérdeztem elképedve tőle. Igen, eleven fákat, hadd pukkadjon meg a kormány!

Láttam rajta, azt várja, hogy elismerően bólogassak. De csupán mosolyogtam. Hiszen a magyarok, a csehek, a lengyelek nem gyönyörű fáknak estek neki haraggal, hanem egy velejéig romlott, hazug, politikai nagyhatalomnak.

* * *

Ismét választásra készülünk. Dübörögnek már a dobok is. A jelöltek szájából kilövellő lángoktól megperzselődnek a falevelek. Előbb jön el idén az ősz, mint ahogy illelne. Legszívesebben itt hagynám három-négy hétre az országot, de nem tehetem, mert itt minden szavazat számít. Már többször megtörtént velünk, hogy a kedvünk ellenére való rossz politikusokat azok az *igazságra is tárgyilagosságra* törő jó *hazafiak* választották meg, akik magyaros kényességéből nem mentek el szavazni. Éljen az igazság, a becsület, a többi nem számít!

* * *

A XIX. században született *népbarát* szavunkat elfogadták, és előszeretettel használták is az elődeink. Egy erősödő történelmi eszmét tudtak vele kifejezni. Ugyanazt, amit Petőfi közismert gondolata foglalt össze: *Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék.*

A huszadik századi *természetbarát* szavunknak is hasonló nemes érzelmek adtak polgárjogot. Ugyanígy a *könyvbarátnak* is. A szellemi szándékkal párhuzamosan még kereskedelmi sikert is aratott az új fogalom.

A fönti példák azt bizonyítják, hogy a *barát* szóval összekapcsolható szavak szépen beleilleszkedtek nyelvünk rendszerébe és gazdagították is azt.

Újabb időkben azonban elkezdték szegényíteni. Az általános nyelvromlás fölpuhította nyelvünket, s így bármi megtörténhetik vele. Hallgassunk csak bele a mai magyar közbeszédbe. A *barát* szóval összeragadt szóbogáncsok mindenünkbe belekapaszkodnak: borbarát, teabarát, családbarát, sajtubarát, tudománybarát, függetlenségbarát, vállalkozásbarát, tárgyalásbarát, zsebbarát és így tovább. Egyik elhíresült polgármesterünk Hollandia fővárosát, Amszterdamot kerékpárbarát fővárosnak nevezte.

Ha továbbra is ilyen lendületesen hódít ez a torzszülemény, előbb-utóbb azt is megérintjük, hogy *ellenségbarát* szomszédaink és polgártársaink is lesznek.

* * *

Illyés Gyula könyvet írt a Puszták népéről. A szépirodalomban épp úgy zászlós könyv lett belőle, mint a társadalomtudomány kopárabb világában vagy a Horthy-rendszer politikai életében. Bálint György, az ízig-vérig városi író a Puszták zsenijének nevezte el a harmincöt éves költőt.

Példátlan siker.

Hasonlóan gondolkodott a könyvről Babits, Móricz, Németh László, Kodolányi János és sokan mások. Az ember hetven év után is szívesen gondol erre.

De emlékezés közben ismét megkarmol az ördög s arról kezd faggatózni: ha Illyés egy ismeretlen, nemzet alatti rétegről írta meg remekművét, miért nem akad ma köztünk egy hozzá méltó író, aki, mondjuk, a nemzetfölötti Bankok népéről írna hasonló feszültségű művet? Az ország lakói mást se olvasnának, csak ezt a könyvet. Az irodalom becsülete, mint a Tékozló fiú, újra visszatérne közénk.

* * *

Yeats, az írek nagy költője, egyik beszédében ezt üzeni az utókornak: *Nagy kor az, amelyik föglalkoztatni tudja tehetséges embereit.*

Ez a mondat, kis híján, száz esztendő, de még most is beragyog mindnyájunkat. A modern kor öntudatos és érett férfikorának az ideje ez az idő: Ady, Paul Valéry, Gide, Apollinaire, Rilke, Babits, T. S. Eliot kora.

A korszak és a korszakot képviselő emberi nagyság mérete ekkortájt még megegyezett egymással. Az első világháború ugyan megrendítette, szétzilálta ezt az egységet, de nem taposta bele a földbe. Trianon után alig telt el tíz esztendő s a magyar szellemi élet újra kilombosodott. József Attila, Németh László, Illyés Gyula, Cs. Szabó László, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Szerb Antal, de ugyanilyen névsort lehetne ide-

írni festőkből, zenészekből, tudósokból. A második világháború és az azt követő hidegháború mindent befagyasztott évtizedekre. Ez volt az a kor, amelyben a szellem neves emberei – félelemből vagy elvakultságból – aggodalom nélkül igazolták a gyilkosokat. Sőt, képesek voltak arról vitázni, hogy szabad-e nyíltan beszélni a kommunizmus zászlói alatt megépített munkatáborokról és gulágtelepekről vagy nem? Camus azt mondta: szabad, Jean Paul Sartre azt, hogy nem.

* * *

Már csak ez hiányzott ennek a megviselt, szerencsétlen országnak, ez a forgószélként közénk táncoló balsors!

A vasárnap esti tömegtüntetés igazán ünnepi volt. Hosszú-hosszú idő után az ember magasabbra emelhette a szívét. A hétfő esti összesereglés is mértéktartással kezdődött el. Tíz-tizenöt ezer ember zászlókat lengetve és föliratos táblákat táncoltatva a magasban, azt kiabálta az Országház előtti téren, hogy Gyurcsány Ferenc mondjon le! Dik, dik, Gyurcsány hazudik! Rágalom volna ez? Szó sincs róla: maga a póre igazság. Ugyanaz a hang, mint 1956. október 23-án este: Gerő távozzon! Gerő, Gerő, itt az erő!

Az ember nem akar hinni a fülének, hogy egy régi vers visszhangját hallhatja a Rákóczi-szobor és a Kossuth-szobor közötti térben: *Szabad nép tesz csuda dolgokat!* 1956-ban én is ott voltam az Országház előtt, sajnos, most nem. De könnyű elképzelnem, hogy a maga rosszkedvétől megmámorosodó tömegben, hogyan izzottak föl az indulatok, a zászlólengetéstől és fújólástól a „televíziós csatáig”. Bizonyos vagyok abban, hogy a forradalmaknak is megvannak a maguk hagyományai. Mondhatnám úgyis, hogy tömeghagyományai. Ébresszük föl magunkban az 1848-as eseményeket. Volt a fiataloknak Tizenkét pontjuk, amely olyan egyszerű volt, mint a Tízparancsolat és egy versük: Petőfi *Nemzeti dala*. A jövő új alkotmányának minden fontos tétele együtt volt ebben a két *alkotásban*. Szerették volna közhírré tenni, de nem volt rá engedélyük. *Ha nincs, nincs, akkor is gyeriünk a nyomdába!* – kiáltotta valaki. És a tömeg ment. Elöl a Márciusi Fiatalok, élükön Petőfivel. A nyomda egyik társtulajdonosát, Landerert szólították föl, hogy nyomtassa ki a Pontokat és a Verset. *Nem tehetem* – mondta Landerer –, *mert nincs rajta a cenzor engedélye*. De miközben ezt hangosan mondta, ijedtében vagy bölcse sugallattól vezérelve, odasúgta a fiataloknak: *Foglaljanak le egy sajtólót!* Irinyi József gyorsan rátette kezét a gépre, s hangosan kijelentette: *A sajtólót a nép nevében lefoglaljuk*. Hat nap múlva, 1848 március 21-én, egy tisztázó levelet ír Petőfi Arany Jánosnak: *Öcsém, Jankó! Megvallom, nagy kár volt azzal fárasztanod magad, hogy más ember levelét lemásold, s azt nekem elküldd. Ha azt gondolod, hogy én a pletykákban gyönyörködöm, titánilag csalatkozol... Azért semel pro semper, hagyjuk el a pletykát. Kivált ilyen időkben, forradalomban! Forradalom van barátom, s így képzelheted, mennyire vagyok elememben!... Sokan el akarják mozgalmainktól e nevet disputálni, és miért? mert vér nem folyt. Ez csak dicsősége a dolognak, de a dolgot nem változtatja meg. Én forradalomnak tartok minden erőszakos átalakulást; márpedig mi erőszakkal vívtuk ki a sajtószabadságot...*

Az a Petőfi mondja ezt, aki előtt vérpanorámák lengtek el: a jövő kor jeleinei. 1956-ban, szinte ugyan e szerint a történelmi forgatókönyv szerint, hasonló

események zajlottak egyetemista ifjúság pontjait a Rádióba akarták beolvasni, de lövés volt rá a válasz! Lövések és halottak és börtönévek!

Most, szeptember 18-án este már harmadjára ismétlődtek meg a régi történelmi reflexek. Valaki elkiáltja magát a tömegben: *Menjünk a Televízióhoz!* Egy másik hang visszakiáltja: *Oda ne! Ott lőni fognak, mint a Rádiónál '56-ban! Miért lőnének? Ma demokrácia van! És a televízió a mienk is, nemcsak a szerkesztőké és a politikuskóé! Akkor miért nem engedték simán beolvasni a követeléseinket, a nyolc pontot? Nem engedték? Nem!* Pedig ha engedik, a nép megnyugszik és lehet vele tárgyalni! Újra kiált valaki: *Testvérkéim, ne rondítsatok bele olyan gyorsan és hősiesen a pelenkába! Gyertek, induljunk! Legalább egyszer én is szeretnék megfordulni abban a híres stúdióban, ahol Lendvai elvtársnő szokott reggelente kotkodácsolni a záptojásai fölött. Vigyázzatok a rendőrökre, ők velünk vannak!*

A Kossuth-térről átsiető ötszáz-hatszáz ember talán észre se veszi, hogy már ott tolong a Televízió előtt. Ez már nem játék! Vagy haza kotródunk vagy betörjük az ajtókat! Tizenötön-húszan botokkal, baseball-ütőkkel próbálják meg szétzilálni a bejáratot védő rendőri egységet. Egyik-másik rohamozó „tüntető” keményen csépli a rendőrök vassisakját és védőpajzsát. Honnan a csodából kerültek elő azok a durungok és baseball-ütők? Már-már a rendőröket sajnálom. Valaki, vagy valakik odadobták őket prédának. De mégse!

A rendőrség föltámad: vízagyúkkal és gázlővedékekkel válaszol. Már ég néhány autó is. Kezd hitelessé válni a csetepaté. Nicsak, a tömeg félresodorja a rendőröket. Ebből mégiscsak lesz valami. Aztán a tömeg egy részét elnyeli az épület. Mit csinálnak a behatók? Ahogy mondani szokás: randalíroznak, azaz: botrányt csapnak. A pontok beolvasásáról egyszerűen elfeledkeznek? Ez furcsa! Mintha mesterkéltna ez az egész jelenet! Mintha a *siker* megszüntetné önmagát! Mit is tanultunk a történelemből? Azt a fontos fölismerést, hogy a forradalmakat nem a forradalmárok szokták kirobbantani, hanem a hatalmon lévők, akik ha kell, arra is képesek, hogy jól képzett verekedőkkel életszerű lázadást szítanak, amelyet könnyen le is verhetnek. Elég ehhez két-háromszáz izomember, őrző-védő marcona pasas, aki *hitelesen* végig tud játszani néhány óras forradalomra emlékeztető jelenetet is.

Képzeldőm talán?

A televíziós-csata miatt másnap lemond Petrétei József miniszter. De csoda történik: Gyurcsány Ferenc nem fogadja el a lemondását. Népmesébe illő fordulat. Nem tudom, hogy ilyen hősiessé szemfényvesztés mikor történt meg Magyarországon? Az én életemben eddig még soha. Erény erényre halmozódik. Össze kell szednem magamat, nehogy lemaradjak édes hazám káprázatos eseményéről.

* * *

Nem maradtam le. Most értesülök róla, hogy harminc évre titkosították a tévé-háború „valóságos” történetét. Titkosították? Ki elől? S miért? netán azért, hogy ki ne derüljenek az erényeink? ☒

2006. október